

En uppföljning av verksamheten vid Barnbyn Skå

Dagmar Lagerberg

Sven Hessele och medarbetare har genomfört en uppföljningsstudie av barn och föräldrar som vistats på Barnbyn Skå. Mycket i boken är värdefullt och intressant t ex skildringen av Skå:s växlingsrika historia 1972-1985. Möjligheten till slutsatser begränsas dock av anmärkningsvärda statistiska brister. Redan den information som föreligger ger dock belägg för att Gustav Jonssons teser om det sociala arvet inte håller streck.

Dagmar Lagerberg är docent och verksam vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

Sven Hessele & Eva Wåhlander i samarbete med Ingrid Hårsman, Sölvie Eriksson och Inger Malmqvist: Högriskbarn – livskarriär och livskvalitet som vuxna. En uppföljningsstudie av barn och föräldrar som vistats på barnbyn Skå. Rapport i socialt arbete nr 97 – 2000. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete. 178 sid.

Barnbyn Skå tillkom för mer än ett halvsekel sedan som behandlingsinstitution för barn med beteendestörningar. Sedan början av 1970-talet arbetar man enligt familjevårdsprincipen och tar endast emot föräldrar och barn tillsammans. Gemensamt för familjerna är komplicerade psykosociala problem. En fråga av stort intresse är naturligtvis hur det går på längre sikt.

Författarna till denna bok har gjort en kvantitativ uppföljning av Skå-familjer inom ramen för ett större projekt. Undersökningsgruppen bestod av 180 barn i 97 familjer som vistats på Skå i minst fyra månader 1974-1985. I 68 av de 97 familjerna fanns 142 barn, varav 127 var minst 18 år gamla den 31/12 1993. Fokus i rapporten ligger dels på de 97 familjerna, dels på de 127 vuxna barnen. Familjerna har följts från två år före placeringen fram till nutid (1994-1995).

Uppföljningen grundas på socialakter, dokumentation från Skå, rikspolisstyrelsens person- och belastningsregister, kommunernas socialbidragsregister samt intervjuer.

Analysen kretsar kring två huvudbegrepp: livskarriär (dvs. utveckling från Skåvistelsen fram till nutid) och livskvalitet. Livskvalitet skattades enligt en reviderad form av det instrument som utvecklats av forskaren Madis Kajandi. I analysen sammanvägdes tre områden: yttre livsvillkor, mellanmänskliga relationer och inre psykologiska tillstånd.

Tvärtemot vad som kanske kunnat antas gick det relativt bra för såväl barn som föräldrar. Dödligheten i materialet var dock hög, cirka 6 gånger den förväntade i föräldragruppen. Sju av de 127 vuxna barnen hade avlidit, alla pojkar, främst i suicid och olycksfall. Detta är tyvärr ett vanligt mönster i psykosocialt utsatta grupper. Föräldrarnas situation vid uppföljningen var emellertid förbättrad eller oförändrad på alla områden utom ekonomi och fysisk hälsa. Trots den mindre goda fysiska hälsan skattade föräldrarna sin psykiska hälsa som god.

Även barnen uppvisade en på många sätt gynnsam utveckling. Deras livskvalitet var i stort sett genomsnittlig och högre än i andra material som författarna jämför med, nämligen arbetssökande, vårdlagspatienter och långvarigt psykiskt sjuka. Livskvaliteten var dock något sämre än hos en normalgrupp. De vuxna barnen skattade sin arbetssituation högt, liksom relationen till partnern och till de egna barnen. Män hade högre genomsnittlig livskvalitet än kvinnor. Livskvalitetsanalysen omfattade dock endast 31 intervjuade personer.

Nästan $\frac{3}{4}$ av de 57 före detta Skå-flickorna och närmare hälften av de 63 pojkarna var i vuxen ålder laglydiga och självförsörjande. En femtedel befann sig "på marginalen" med viss kriminalitet och/eller

Tvärtemot vad som kanske kunnat antas gick det relativt bra för såväl barn som föräldrar

socialbidragstagande. Ytterligare en femtedel (endast pojkar) uppvisade tyngre kriminalitet. Denna analys gällde samtliga 120 barn som ännu var i livet.

Briser i den statistiska analysen

Här måste jag dessvärre skjuta in ett avsnitt om briser i den statistiska analysen. Såvitt jag kan se finns det felaktigheter i vissa signifikansprövningar. Författarna menar att de intervjuade i stort sett var representativa för undersökningsgruppen som helhet. Detta stämmer inte riktigt.

Såväl föräldraintervjuer som barnintervjuer belastades av ett stort bortfall. Endast 54 av de 97 familjerna intervjuades, 47 mödrar och 15 fäder. Endast 62 av de 120 vuxna barnen kom i fråga för intervju, eftersom man av etiska skäl ville ha föräldrarnas tillstånd att intervjua barnen. Av de 62 intervjuades 31, åtta män och 23 kvinnor. Redan dessa stora bortfall och den skeva könsfördelningen i barmaterialet gör att resultaten måste tolkas försiktigt.

Rapporten redovisar två bortfallsanalyser. I den ena jämfördes 34 icke intervjuade mödrar med 32 intervjuade mödrar, i den andra 96 icke intervjuade barn med 31 intervjuade barn. Grupperna jämfördes med avseende på 15 bakgrundvariabler, som signifikans-testades med X^2 -analys enligt statistikprogrammet SPSS. Enligt tabellerna 4 och 5 (sid. 47 och 49) visar inte en enda av dessa 30 jämförelser någon signifikant skillnad mellan intervjuade och icke intervjuade.

När jag själv gör beräkningar av X^2 med programmet SAS kommer jag emellertid till delvis andra resultat. För enkelhetens skull sammanfattar jag de variabler där jag funnit signifikanta skillnader mellan intervjuade och icke intervjuade i en tabell.

Genomgående visar dessa siffror att de intervjuade hade en gynnsammare bakgrundssituation än de icke intervjuade. De intervjuade mödrarnas arbetsituation efter utflyttningen från Skå var bättre än de icke intervjuades. Barnsymtom som inskrivningsskäl (ofta skolproblem) var vanligare bland intervjuade mödrar än icke intervjuade. Sociala problem i familjen förekom oftare som inskrivningsskäl bland ej intervjuade mödrar och barn än bland intervjuade. Psykiska problem i familjen var ett vanligare inskrivningsskäl bland ej intervjuade barn än bland intervjuade.

Ändå sägs i boken att skillnaderna inte var signifikanta och grupperna alltså i stort sett jämförbara, vilket är anmärkningsvärt.

Författarna hävdar också att det i stort sett inte fanns några signifikanta samband mellan bakgrundsfaktorer och utfall i vuxen ålder för de 120 barnen. När jag själv gör signifikanstester på tabell 25 (sid. 122-123) visar sig dock ett signifikant samband för *kvinnor* i fråga om variabeln upprepade flyttningar. Av de 16 kvinnorna "på marginalen" hade tre flyttat upprepade gånger efter Skåvistelsen, av de 41 laglydiga och självförsörjande ingen ($p=0.0191$). För *män* fanns ett signifikant samband mellan permanent socialbidrag ef-

Tabell 1. Statistiskt signifikanta skillnader mellan bortfalls- och intervjugrupper. (Statistisk signifikans, $p < 0.05$, enligt mina beräkningar men ej enligt rapporten.)

Variabel	Icke intervjuade mödrar (n=34)		Intervjuade mödrar (n=32)		p
	Antal	%	Antal	%	
Inskrivningsskäl på Skå: sociala problem	25	73.5	13	40.6	0.0069
Inskrivningsskäl på Skå: barnsymtom	15	44.1	22	68.8	0.0439
En eller båda föräldrarna i arbete eller utbildning >18 månader efter utflyttningen	19	55.9	27	84.4	0.0118

Variabel	Icke intervjuade barn (n=96)		Intervjuade barn (n=31)		p
	Antal	%	Antal	%	
Inskrivningsskäl på Skå: psykiska problem i familjen	51	53.1	5	16.1	0.0003
Inskrivningsskäl på Skå: sociala problem	69	71.9	16	51.6	0.0371

ter Skåvistelsen och utfall i vuxen ålder ($p=0.0339$). Detta redovisas inte i rapporten.

Författarna säger sig inte heller ha funnit några signifikanta skillnader i fråga om *antalet* ogynnsamma bakgrundsfaktorer mellan dem som blivit laglydiga och självförsörjande och de övriga. Gränsen mellan få och många faktorer sattes mellan 4 och 5. Detta är riktigt, men en rimligare indelning hade kanske varit att dra gränsen mellan 2 och 3. Analys med denna gräns visar en signifikant skillnad för *kvinnornas* del (tabell 26, sid. 125). Av de 41 laglydiga och självförsörjande kvinnorna hade 24 tre eller fler belastningsfaktorer. Motsvarande siffra för de 16 kvinnorna "på marginalen" var 14 ($p=0.0371$).

Resultat som specifikt gäller kvinnor är av intresse för teoribildningen kring könsskillnader i det sociala arbetet. Författarna diskuterar själva sådana skillnader och efterlyser ett könsperspektiv i forskningen.

Avslutningsvis

För övrigt finns det mycket som är värdefullt och intressant i boken. Till det bästa hör de instruktiva forskningsgenomgångarna om livskarriär och livskvalitet. Givande är också skildringen av Skå:s växlingsrika historia 1972-1985. Författarnas förslag om fortsatt forskning är angelägna, t.ex. studier av turbulens i den normala populationen. Först genom sådan kunskap kan man säga något om vad som är normalt för barn generellt och hur mycket turbulens barn i allmänhet tål. Författarna för också en viktig diskussion om stressupplevelsens möjliga positiva effekter på framtida psykisk styrka. Här anknyter man till

I själva verket kan endast en prospektiv, framåtblickande, studie visa hur det egentligen ligger till med det sociala arvet

forskning om motståndskraft och skyddsfaktorer.

Det är värdefullt att författarna gjort en ambitiös uppföljning med så långt tidsperspektiv som 10-20 år. Studien ger belägg för att Gustav Jonssons på sin tid banbrytande slutsatser om det sociala arvet inte håller streck. Gustav Jonssons tes gick i korthet ut på att kriminalitet, missbruk, fattigdom etc. går i arv framåt i generationerna: sådana föräldrar – sådana barn. Denna slutsats grundades på retrospektiva analyser av föräldrar, mor- och farföräldrar till barn som vistats på Skå. Undersökningen har sedermera utsatts för skarp kritik av bl.a. forskaren i socialt arbete Bo Vinnerljung. I själva verket kan endast en prospektiv, framåtblickande, studie visa hur det egentligen ligger till med det sociala arvet. Och med en sådan ansats, som i föreliggande rapport, framkommer att inte så få vuxna barn klarar sig rätt bra från det sociala arvet.

Det är synd att rapporten uppvisar statistiska brister i fråga om bortfall och signifikansprövningar. De kvantitativa slutsatserna måste alltså tolkas med försiktighet. Bortsett från detta innehåller boken en hel del intressanta data, men jag tror att större förväntningar bör knytas till den kvalitativa rapport som planeras inom projektet och där individuella livsöden kommer att framträda på ett annat sätt.